

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра германської і фіно-угорської філології

КУРСОВА РОБОТА

з лінгвістики

**на тему: МОДАЛЬНІ ДІЄСЛОВА ТА ВИРАЗИ: ЇХНІ СЕМАНТИЧНІ
Й ПРАГМАТИЧНІ ОЗНАКИ В СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКІЙ І
УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

Студентки 3 курсу групи Мла 05-20
Напряму підготовки 035 “Філологія”
Спеціальності Германські мови та
літератури (переклад включно),
перша – англійська
Бугель Юлії Василівни
Керівник: к.ф.н., доцент
Березенко В.М.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____
Оцінка: ЄКТС _____

м. Київ – 2023 р.

Ministry of Education and Science of Ukraine
Kyiv National Linguistic University
Department of Germanic and Finno-Ugric Philology

COURSE PAPER

**Modal verbs and expressions: their semantic and pragmatic
features in Modern English and Ukrainian**

BUHEL YULIIA

Group MLa 05-20

Germanic Philology and Translation Faculty

Research Adviser

Assoc. Prof. **VICTORIIA BEREZENKO**

PhD (Linguistics)

Kyiv 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ ТА МОВНИХ ЗАСОБІВ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ.....	7
1.1. Картина світу та її концептуалізація у різних мовних спільнотах....	7
1.2. Речення як комунікативна одиниця.....	9
1.3. Модальність речення, її типи та засоби вираження модальності....	10
Висновки до Розділу 1.....	13
РОЗДІЛ 2. МОДАЛЬНІ ДІЄСЛОВА ТА ВИРАЗИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ, ЇХ ОЗНАКИ.....	14
2.1. Модальні дієслова та вирази в англійській мові, їх формальні відмінності.....	14
2.2. Семантичні та прагматичні ознаки модальних дієслів та виразів в англійській мові.....	16
Висновки до Розділу 2.....	19
РОЗДІЛ 3. МОДАЛЬНІ ДІЄСЛОВА ТА ВИРАЗИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ, ЇХ ОЗНАКИ.....	21
3.1. Еквіваленти англійських модальних дієслів та виразів в українській мові, їх формальні відмінності.....	21
3.2. Семантичні та прагматичні ознаки модальних дієслів та виразів в українській мові.....	23
Висновки до Розділу 3.....	25
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	27
РЕЗЮМЕ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31
СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33

ВСТУП

Курсова робота присвячена темі модальних дієслів та виразів. Зокрема, їхнім семантичним і прагматичним ознакам в сучасній англійській та українській мовах.

Концепція модальності поширена в усьому світі. Люди постійно розмірковують про те, що може бути, що є необхідним або що вони зобов'язані зробити, і ці формулювання завжди впливають на їх життя. Відповідно до різноманітних ідей і теорій лінгвісти мають різні підходи.

Модальність у мовознавстві є однією з мовних універсалій; вона може знаходити вираження на різноманітних рівнях мови (морфологічному, синтаксичному, інтонаційному). Семантична категорія модальності передає відношення мовця до змісту його висловлювання, цільової настанови, відношення змісту висловлювання до дійсності. Модальність може мати значення ствердження, наказу, побажання, припущення, достовірності, реальності чи нереальності.

Теоретичною базою дослідження послуговували роботи провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців з мовознавства: Адмоні В. Г., Балі Ш., Барт С., Вежбицька А., Гальперін І. С., Парамонова Д. О., Барабаш О., Волкова Л., Кочерган М., Фачінетті С., Круг М., Палмер Ф., Кай фон Фінтель, Гріфітс П., та інші.

Актуальність курсової роботи обумовлена тим, що незважаючи на те, що вчені давно займаються вивченням модальності, на сьогодні вона залишається у полі зору лінгвістів, оскільки постійно міняється парадигма філософських поглядів, і відповідно оцінювальний аспект подій теж.

Об'єктом цього дослідження є модальні дієслова та вирази в сучасних англійській та українській мовах.

Предметом дослідження виступають семантичні й прагматичні риси модальних дієслів та виразів в сучасних англійській та українській мовах.

Метою цієї курсової роботи є порівняння модальності та модальних дієслів у англійській та українській мовах. На додаток до цього, також будуть розглянуті модальні дієслова як засіб вираження модальності.

Мета роботи передбачає виконання наступних **завдань**:

1. Розглянути концептуалізацію картини світу у різних мовних спільнотах.
2. Виокремити особливості речення як комунікативної одиниці.
3. Визначити поняття «модальність речення»; охарактеризувати його типи; розглянути засоби вираження модальності.
4. Проаналізувати модальні дієслова та вирази в англійській мові; виокремити їх семантичні та прагматичні ознаки.
5. Проаналізувати модальні дієслова та вирази в українській мові; виокремити їх семантичні та прагматичні ознаки.

Теоретична значимість нашої роботи полягає в тому, що отримані дані можуть бути використані для подальшого дослідження модальності та модальних дієслів і виразів під час вивчення лінгвістичних курсів у навчальних закладах.

Практична цінність нашої роботи полягає в тому, що її матеріали та висновки можуть бути застосовані в практиці викладання профільних курсів.

Курсова робота складається з трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, резюме, списку використаних джерел та списку ілюстративних матеріалів.

У **Вступі** коротко викладено теоретичні положення, вибір теми, основну мету і завдання дослідження, а також вказані теоретичне і практичне значення роботи.

Розділ 1 «Фундаментальні засади вивчення модальності та мовних засобів її вираження» зосереджується на базовій концепції модальності та мовних засобах її вираження.

Розділ 2 «Модальні дієслова та вирази в англійській мові, їх ознаки» зосереджений на вивченні модальних дієслів та аналізі їх особливостей в англійській мові.

Розділ 3 «Модальні дієслова та вирази в українській мові, їх ознаки» присвячений вивченню та аналізу модальних дієслів та їх особливостей в українській мові.

Загальні висновки підсумовують досягнення, які були отримані в роботі, та висвітлюють найважливіші теоретичні та практичні результати.

РОЗДІЛ 1. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ ТА МОВНИХ ЗАСОБІВ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ

1.1. Картина світу та її концептуалізація у різних мовних спільнотах

На сучасному етапі розвитку мовознавства дуже важливим є дослідження та обґрунтування поняття «мовна картина світу», яка пов'язана з ментальністю. Це пояснюється тим, що у кожного народу є своя власна культура, традиції, менталітет, які неможливо зрозуміти чи сприйняти тільки через мову, оскільки вони закладені у стійких словосполученнях, мовних знаках культури, концептах, які перекласти іншою мовою досить важко. Мова – це не тільки засіб людського спілкування, але й відображення національної культури (Барабаш, 2006, с. 198).

У наші дні проблема національного менталітету стає все більш актуальною. Розбудова української державності нагально вимагає глибокого та об'єктивного вивчення особливостей нашого народу. Знання базових рис конкретної нації виконують прогностичну функцію, дозволяють, придивившись глибше до себе, зазирнути у майбутнє, адаптуватися до нього (Барабаш, 2006, с. 198).

Ментальність – це спосіб сприйняття і відображення світу, характерний для певного національного колективу, який виражається через настрої, установки певного індивіда, формується в залежності від традицій культури, соціальних структур, в яких живуть люди (Даниленко, 2009).

Мова стає посередником між світом предметів, що їх людина пізнає, та індивідуумом, який прагне пізнати. У науковий обіг увійшов вислів «мовна картина світу». Це поняття стало одним із концептуальних у теорії пізнання. Під мовною картиною світу звичайно розуміють зафіксовану в мові і специфічну для конкретного мовного колективу схему сприйняття дійсності; за допомогою цього поняття з'ясовують специфіку буття людини, народу (Даниленко, 2009).

Зв'язок між ментальними рисами народу та мовними знаками культури можна простежити у двох напрямках: ідучи від ментальних рис, знайти їх відображення у мовних знаках культури, і навпаки – за допомогою аналізу мовних знаків культури виявити ментальні риси, характерні для народу-носія мови. Вчені дослідили, що краще осмислюється й засвоюється той матеріал, який частіше зустрічається у побуті, що зв'язаний зі щоденною практичною діяльністю, який емоційно відчутний і відповідає національному способу мислення. Наприклад, англійці й американці краще осмислюють логічно просто побудовані міркування, французи люблять оригінальні ідеї, емоційно забарвлені повідомлення, китайці – образні вислови, німці – систематизовані відомості, подані традиційно.

Мовна картина світу – це спосіб відбиття реальності у свідомості людини крізь призму мовних та культурно-національних особливостей. Мовна картина світу представлена лінгвокраїнознавчими відомостями про слова-поняття, крилаті вислови, ті словесні образи класичної літератури, що стали надбанням української національної культури, що являють собою мовні знаки культури. Вони реалізуються в певних образах символів: *зоря, місяць, соловейко, зозуля, кінь, верба, калина*. Групування всіх мовних знаків культури, фразеологізмів за тематичними полями допомагає сформувати у свідомості носіїв української мови системне уявлення про мовну картину світу (Барабаш, 2006, с. 202).

Таким чином, мовна картина світу українців формується за допомогою: художньої системи українського фольклору, зокрема, народнопоетичної символіки, що вказує на її етнічну означеність, національну специфіку; основних літературно-культурних, історичних понять, що входять до свідомості освіченої людини – князь Ігор, Запорізька Січ, Полтавська битва, «Заповіт» Т. Шевченка тощо (Барабаш, 2006, с. 202).

На сучасному етапі часто вживають терміни філософська, художня, релігійна картини світу, хоча найбільш універсальними поняттями є концептуальна картина світу, пов'язана з усіма знаннями про світ, і мовна

картина світу як засіб вираження цих знань. *Мовна* картина світу розглядається як характер відображення в мові концептуальної картини світу і мовні засоби вираження знань про неї. Саме в мовній картині світу виявляється своєрідність членування концептуальної картини світу у різних народів. *Концептуальна* картина світу є підґрунтям мовної картини, однак концептуальна картина світу більш універсальна і є спільною для народів з однаковим рівнем знань про світ, водночас мова відображає досвід кожного народу і виявляє не тільки спільні знання, а й своєрідність бачення світу (Єрмоленко, 2009, с. 94).

Отже, у мовознавстві розрізняють картину світу концептуальну і мовну. Першій як одиниці відповідають поняття, другій – значення слова.

1.2. Речення як комунікативна одиниця

Комунікативний процес (процес спілкування) – це складне і багатогранне поняття. Основна мета цього процесу – передача та отримання інформації. Оратор (спікер) повинен передати через мову ту інформацію, яка або належить йому або отримана з інших джерел, і яка не була заздалегідь записана, вимовлена чи написана (Бацевич, 2004, с. 270).

На думку дослідників, **мінімальною комунікативною одиницею є однослівне речення**. Однослівні речення за своїм змістом вказують на прийняття, заперечення, згоду або незадоволення, або загальну оцінку раніше висловленої думки. Вони частіше використовуються в діалогах, відповіді та питаннях. Використовуються також монологічні висловлювання, що супроводжуються окличною інтонацією (Бацевич, 2004, с. 270).

Основні характеристики речення як універсальної мовної одиниці, є:

- 1) речення – це основною *мовна* одиниця;
- 2) речення – це основна *синтаксична* одиниця;
- 3) речення – це основна невід'ємна частина мови, відповідно є *основною комунікативною одиницею* (Бацевич, 2004, с. 271).

Наступними ознаками, що грають ключову роль у характеристиці речення як комунікативної одиниці є: інтонаційний контур, предикація, модальність, відносна смислова завершеність (Бацевич, 2004, с. 272).

1.3. Модальність речення, її типи та засоби вираження модальності

Модальність (з лат. *modalis*) – це функціонально-семантична категорія, яка виражає відношення змісту висловлювання до дійсності і мовця до змісту висловлювання. Модальність є ваговою ознакою речення. Вона може бути виражена інтонацією, морфологічними, лексико-граматичними та іншими засобами (Fintel von Kai, 2006).

У лінгвістиці семантична категорія модальності передає відношення мовця до змісту його висловлювання, цільової настанови, відношення змісту висловлювання до дійсності. Модальність може мати значення ствердження, наказу, побажання, припущення, достовірності, реальності чи нереальності (Волкова, 2010, с. 197).

Спершу розглянемо модальність в англійській мові. Модальність у граматиці англійської мови може виражати наступне (Mark Evan, 2021):

- **Обов'язок і необхідність.** Це можна виразити у реченні за допомогою різних частин мови: модального дієслова (*You must wear glasses*); допоміжного дієслова (*You have to wear glasses*); іменника (*It is your obligation to wear glasses*); прикметника (*It is necessary for you to wear glasses*); звичайного – не модального – дієслова (*You need to wear glasses*) (GF, 2016, с. 81).
- **Заборона.** Її також можна виразити у реченні за допомогою різних частин мов: модального дієслова (*You cannot drink in the classroom*); прикметника (*Drinking in the classroom is strictly forbidden*); іменника (*There is a restriction on drinking in classrooms*) (GF, 2016, с. 83).
- **Відсутність обов'язку або необхідності.** Їх також можна виразити у реченні за допомогою різних частин мов: модального дієслова (*You needn't wear a suit to go to the theater*); допоміжного дієслова (*You don't*

have to wear a suit to go to the theater); прикметника (*It's unnecessary for you to wear a suit to the theater*); дієприкметника минулого часу (*You are not required to wear a suit to go to the theater*) (GF, 2016, с. 84).

- Дозвіл. Його також можна виразити у реченні за допомогою різних частин мов: модального дієслова (*You may enter the coffeshop with your cat*); іменника (*You have permission to enter the coffeshop with your cat*); дієприкметника минулого часу (*You are allowed to enter the coffeshop with your cat*) (GF, 2016, с. 85).
- Здатність. Її також можна виразити у реченні за допомогою різних частин мов: модального дієслова (*He can swim*); прикметника (*He is able to swim*); звичайного – не модального – дієслова (*He has the ability to swim*) (GF, 2016, с. 86).
- Порада та натяк. Їх також можна виразити у реченні за допомогою різних частин мов: модального дієслова (*You should book a double room*); прикметник (*It's advisable for you to book a double-room*); звичайного – не модального – дієслова (*I suggest that you book a double-room*) (GF, 2016, с. 88).
- Пропозиції та запрошення. Їх також можна виразити у реченні за допомогою різних частин мов: модального дієслова (*Would you like me to show you around your new office?*); прикметника (*I'm delighted to show you around your new office*); звичайного – не модального – дієслова (*Allow me to show you around your new office*) (GF, 2016, с. 89).
- Можливість, очікування та впевненість. Їх також можна виразити у реченні за допомогою різних частин мов: модального дієслова (*He's not answering his phone. He might be attending to customers*); прикметника (*It's possible that he is attending to customers*); прислівника (*He's probably attending to customers*) (GF, 2016, с. 89).
- Уява чи фантазія. Їх також можна виразити у реченні за допомогою різних частин мов: модального дієслова (*Could you imagine having magic? What would you do?*); звичайного – не модального – дієслова

(*Imagine you had magic, what would you do?*); сполучника (*Supposing you had magic, what would you do?*) (GF, 2016, с. 89).

- Готовність. Її також можна виразити у реченні за допомогою різних частин мов: модального дієслова (*Don't worry. I'll sleep in the upper bunk*); прикметника (*I'm willing to sleep in the upper bunk*); звичайного – не модального – дієслова (*I don't mind sleeping in the upper bunk*) (GF, 2016, с. 90).

Тобто, в англійській мові, модальність в реченні можна виразити не лише способом дієслова або модального виразу (Evan, 2021).

В українській мові модальність – це оцінка змісту мовцем з погляду реальності, можливості, вірогідності. Вона може бути *суб'єктивною* та *об'єктивною* (Войналович, 2013, с. 18).

Суб'єктивна модальність виражає ставлення мовця до змісту висловлення з погляду його обізнаності у тому, про що йдеться у реченні. Мовними засобами цього виду модальності є порядок слів, інтонація, лексичні повтори, модальні слова і дієслова, вигуки, вставні слова, а також словосполучення, вставні речення, порядок слів у реченні (Войналович, 2013, с. 18).

Об'єктивна модальність виражається у значеннях реальності або відповідності висловлення дійсності та ірреальності, де у змісті висловлення відображається потенційно реальна об'єктивно можлива чи бажана ситуація. Основними засобами вираження реальної об'єктивної модальності є часові форми дієслів дійсного способу (Войналович, 2013, с. 18).

Виражається модальність формальними засобами (способи дієслів). У граматичних студіях модальність тлумачиться як категорія речення, що виражає відношення його змісту до дійсності з точки зору мовця та містить такі аспекти висловлення як емотивність, комунікативну цілеспрямованість, заперечення, оцінку та часову категорію (Войналович, 2013, с. 19).

Висновки до Розділу 1

Незважаючи на те, що вчені давно займаються вивченням модальності, на сьогодні вона залишається у полі зору лінгвістів, оскільки постійно міняється парадигма філософських поглядів, і відповідно оцінювальний аспект подій теж. Це безпосередньо впливає на мовну картину світу в цілому, адже мова дуже динамічна.

Розглядаючи модальність в рамках комунікативного процесу, варто зазначити, що основна мета цього процесу – передача та отримання інформації. Оратор (спікер) повинен, як правило, передати через мову ту інформацію, яка або належить йому або отримана з інших джерел, і яка не була заздалегідь записана, вимовлена чи написана. На думку дослідників, мінімальною комунікативною одиницею є однослівне речення.

Ми розглядаємо модальність саме як частину комунікативного процесу, адже у лінгвістиці семантична категорія модальності передає відношення мовця до змісту його висловлювання, цільової настанови, відношення змісту висловлювання до дійсності. Модальність може мати значення ствердження, наказу, побажання, припущення, достовірності, реальності чи нереальності.

Модальність як лінгвістична категорія вирізняється тісним зв'язком з дискурсивною позицією суб'єкта мовлення, яка визначає рівень суб'єктивної забарвленості кожного з модальних компонентів.

Система модальності в англійській та українській мові дуже відрізняється між собою, зокрема морфологічними та стилістичними способами вираження модальності в реченні.

РОЗДІЛ 2. МОДАЛЬНІ ДІЄСЛОВА ТА ВИРАЗИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ, ЇХ ОЗНАКИ

2.1. Модальні дієслова та вирази в англійській мові, їх формальні відмінності

Модальні дієслова (*modal verbs*) в англійській мові – це окремий клас допоміжних дієслів (*auxiliary verbs*), які використовуються переважно для вираження модальності (таких властивостей, як можливість, зобов'язання тощо). Їх можна відрізнити від інших дієслів за дефектністю (вони не мають форм дієприкметника чи інфінітива) і за тим, що вони не приймають закінчення *-(e)s* у третій особі однини (Griffiths, 2006).

Основними англійськими модальними дієсловами є *can, could, may, might, must, shall, should, will* і *would*. Деякі інші дієслова іноді, але не завжди, класифікуються як модальні; до них належать *ought, had better* і (у певних випадках) *dare* і *need*. Дієслова, які мають лише деякі характеристики головних модальних дієслів, іноді називають «напівмодальними» або «псевдомодальними» (Palmer, 2003). Приклади:

1. *You must come and dine with us some night* (PDG, 1890, с. 63).
2. *I should like a novel certainly, a novel that would be as lovely as a Persian carpet and as unreal* (PDG, 1890, с. 71).
3. *If you will allow me to call you so, may I ask if you really meant all that you said to us at lunch?* (PDG, 1890, с. 72).
4. *I shall be charmed* (PDG, 1890, с. 78).
5. *I would sooner come with you; yes, I feel I must come with you* (PDG, 1890, с. 89).
6. *I tell you, Harry, I could hardly see this girl for the mist of tears that came across me* (PDG, 1890, с. 95).
7. *How dare you to talk with her?* (PDG, 1890, с. 101).

У якості основних дієслів виступають *be, do* та *have*. Усі ці дієслова можуть функціонувати або як основні дієслова, або як допоміжні. Як основне

дієслово *do* має повний набір форм (*do, does, did, done, doing*). *Do* в реченнях дуже часто можна замінити дієсловом з більш точним значенням (Palmer, 2003).

Наведені нижче дієслова здебільшого мають спільні ознаки з вищезазначеними, але з певними відмінностями. Іноді, але не завжди, їх класифікують як модальні дієслова, але їх також можна назвати «напівмодальними» (Facchinetti; Krug, 2003):

- Дієслово *ought* відрізняється тим, що використовується частіше з інфінітивом форми *to-infinitiv*, а не зі звичайною формою інфінітиву;
- Дієслова *dare* і *need* можна використовувати як модальні, і в негативному сенсі, хоча вони частіше зустрічаються в конструкціях, де вони виступають як звичайні відмінювані дієслова. Приклади: 1) «*Dare he fight?*», «*You dare not do that*», «*You need not go*», «*He dares to fight*», «*You don't need to go*» (PDG, 1890, с. 113).
- Дієслово *had* у виразі *had better* вживається як модальне дієслово, тому *had better* (що розглядається як складне дієслово) іноді класифікується як модальне або напівмодальне.
- Дієслово, використане у виразі *used to (do something)* може діяти як модальне, але частіше використовується з допоміжним *do*, ніж із синтаксисом допоміжного дієслова. Приклади: «*Did she used to do it?*», «*She didn't used to do it*» є більш поширеними конструкціями, ніж «*Used she to do it?*» і «*She used not (usedn't) to do it*» (PDG, 1890, с. 118).

Інші англійські допоміжні дієслова з'являються в різних формах і не вважаються модальними дієсловами. Серед них є наступні:

- *be* – використовується як допоміжне дієслово у пасивному стані та конструкціях виду *continuous*, а також у якості допоміжних

конструкцій, таких як *be going to*, *is to* і *be about to*. Приклади: «*I'm going to have a lunch for now*» (PDG, 1890, с. 121).

- *have* – вживається як допоміжне дієслово у конструкціях перфектного типу, у тому числі в ідіомі *have got (to)*; воно також використовується в *have to*, яке має модальне значення. Приклади: «*There was no doubt that curiosity had much to do with it, curiosity and the desire for new experiences, yet it was not a simple, but rather a very complex passion*» (PDG, 1890, с. 129).
- *do*. Приклади: «*I don't know how we could manage without him*», «*You do want to know about it*» (PDG, 1890, с. 131).

В англійській мові не використовується більше ніж одне модальне дієслово поспіль, оскільки за модальними дієсловами зазвичай йде базове дієслово. Вони можуть поєднуватися лише з немодальними (або напівмодальними) конструкціями, які мають модальну функцію, наприклад *have to* – конструкція, яка, незважаючи на свою функцію, не є модальним дієсловом. Щоб поставити подвійні модальні форми в минулий час, змінюється лише перша модальна форма (Facchinetti; Krug, 2003).

2.2. Семантичні та прагматичні ознаки модальних дієслів та виразів в англійській мові

Комунікативно-прагматичне вивчення мови базується на системно-структурному уявленні про її багаторівневу організацію, проте надає нові можливості у передаванні комунікативно значущих смислів під час спілкування партнерів (Depraetere, 2012).

Прагматичним простором мови дослідниця називає ту обширну зону, де мова фіксує різноманітне ставлення мовця до дійсності, і користувач мови в процесі спілкування а) називає, б) вказує, в) виражає ці відношення, а адресат сприймає та тлумачить ці смисли (Depraetere, 2012).

Прагматичний аспект спонукального мовленнєвого акту містить також низку чинників соціолінгвістичного характеру (Depraetere, 2012):

- 1) розподіл комунікативних ролей між учасниками мовленнєвого акту;
- 2) розподіл соціальних ролей між комунікантами;
- 3) характер міжособистісних стосунків, залежний від ступеня соціально-психологічної відстані між комунікантами;
- 4) ставлення комунікантів до вказаної дії.

Наведемо декілька прикладів. Перші з них ілюструють те, що Huddleston and Pullum (2002, с. 176) назвали *прагматичним посиленням* і *прагматичним послабленням*:

- *You may leave now.* (Ситуація, коли це наказ) (PDG, 1890, с. 132).
- *You must have one of these cakes.* (Ситуація на післяобідній вечірці) (PDG, 1890, с. 132).

Поняття тут досить прозорі. Хоча *may* виражає можливість і модальності, контексті, в якому вимовляється речення в 1 реченні, його значення посилено до модальної необхідності. Приклад у цьому випадку буде тлумачитися скоріше як інструкція, а не просто дозвіл (Huddleston and Pullum, 2002, с. 178).

Друге речення ілюструє протилежний прагматичний ефект: *must* у цьому випадку не передає своє значення необхідності, а скоріше надає йому значення можливості і це буде сприйнято як пропозиція, а не наказ (Huddleston and Pullum, 2002, с. 178).

Наступні декілька прикладів:

- *Alright, yes. So, you're putting her on hold, yes, so you can put your handset down. Right, if you can leave your handset at the side, you can see that it matures after 75 seconds, brilliant. erm Call parking, right. Okay, right, call parking.* (phone conversation script) (GF, 2016, с. 91).
- *The British murmur 'You must come and stay with us some time,' and when they part they say 'Let's keep in touch' and they certainly don't mean it, but it greases the wheels of intercourse* (GF, 2016, с. 91).

Наступні приклади (GF, 2016, с. 91) показують нам, як поєднання модального способу з іншою лексичною одиницею може збільшити ефект посилення/послаблення:

- *Of course, this way of looking at things reflects my own bias as an only partially reconstructed neurochemist; in practice the neurophysiology may well lead – indeed, in the important cases of Aplysia and long-term potentiation discussed next, has led – the biochemistry and cell biology, pointing the way towards cells whose electrical properties and therefore their biochemical properties change during memory formation* (GF, 2016, с. 92).
- *In these days of widespread family planning, you might well think the number of unwanted pregnancies is on the decline. You would be wrong* (GF, 2016, с. 93).

У першому реченні *may well*, а в другому реченні *might well*, що спровокувало прагматичне посилення. Незважаючи на те, що ситуація представлена як *можлива*, контекст дає зрозуміти, що існує певний ступінь неминучості, а отже, з'являється відтінок необхідності чи навіть фактичності (Collins, 2009).

Останнє спостереження полягає в тому, що певні речення з модальними дієсловами набули формульного статусу і таким чином більше не передають значення, яке вони буквально виражали. *If I may*, це один із відомих випадків, коли *if*-конструкція більше не запит на дозвіл. Навпаки, дозвіл вже сприймається як належне (Collins, 2009).

Останні наведені приклади відрізняються від попередніх тим, що значення модального дієслова не послаблюється (від необхідності до можливості) і не посилюється (від можливості до необхідності). Особливістю тут є те, що запит на дозвіл зводиться до прийняття дозволу як належного (Collins, 2009).

Ще однією особливістю модальності є посилення. У граматиці англійської мови пари модальних форм за необхідності часто об'єднуються, а

відмінності між ними пояснюються з точки зору сили модальності (Carston, 2015, 195). Наприклад:

- *I've got to/should call my mother – it's her birthday* (GF, 2016, с. 95).
- *She is to/ought to report directly to me in such circumstances* (GF, 2016, с. 95).

Наприклад, одна модальна конструкція (*have got to, be to*) виражає сильнішу необхідність, ніж інша (*should, ought to*) у тому сенсі, що тиск на адресата є більш переконливим, коли вживається «сильніше» модальне дієслово (Carston, 2015, 195).

Висновки до Розділу 2

1. За функцією в реченні модальні дієслова є додатковими. Вони позначають можливість, здібність, вірогідність, необхідність дії, що сама по собі виражена змістовим дієсловом. Модальні дієслова поєднуються з інфінітивом та утворюють разом із ним складний модальний присудок.
2. За формою в модальних дієслів не виокремлюється якась певна зовнішня ознака. Але дві інші ознаки, семантична та синтаксична, представлені достатньо чітко, що дозволяє багатьом лінгвістам виділяти їх в окрему частину мови.
3. Основними англійськими модальними дієсловами є *can, could, may, might, must, shall, should, ought, will* і *would*. Існують також деякі інші вирази типу *had better, be obliged* тощо та дієслова, які можуть бути як модальними, так і звичайними змістовними: *dare* і *need*.
4. Семантичною ознакою модальних дієслів є їхнє значення суб'єктивного відношення до висловлення з точки зору його достовірності, приблизності, бажаності. Модальні дієслова, на противагу модальним словам, котрі виконують функцію вставних частин речення і відносяться до всього речення, модифікують дію і відносяться до основного дієслова речення.

5. Проаналізовані приклади показали нам спосіб, яким чином поєднання модального способу з іншою лексичною одиницею може збільшити ефект *посилення/послаблення*. Наприклад, одна модальна конструкція (*have got to, be to*) виражає більш сильну необхідність, ніж інша (*should, ought to*) у тому сенсі, що тиск на адресата є більш переконливим, коли вживається «сильніше» модальне дієслово.

РОЗДІЛ 3. МОДАЛЬНІ ДІЄСЛОВА ТА ВИРАЗИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ, ЇХ ОЗНАКИ

3.1. Еквіваленти англійських модальних дієслів та виразів в українській мові, їх формальні відмінності

Засоби вираження модальності в українській мові значно відрізняються від засобів, які можна виразити модальність в англійській. Якщо в англійській мові є чіткий список модальних дієслів та модальних конструкцій, то в українській мові модальність здебільшого виражається через інші морфологічні й синтаксичні аспекти.

Вставні слова і словосполучення – один із поширених засобів суб'єктивної модальності в українській мові. За значенням вставні слова і словосполучення можна поділити (Ткачук, 2003, с. 235) на такі розряди:

- вставні слова і словосполучення, які виражають модальну оцінку мовцем міри реальності повідомлюваного (впевненість, невпевненість, передбачення, можливість, сумнів тощо): *безсумнівно, без сумніву, зрозуміло, правда, безперечно, може, може бути;*
- вставні слова і словосполучення, які виражають почуття мовця у зв'язку з повідомленням (радість, здивування, співчуття, застереження): *на щастя, на жаль, як на біду, на диво;*
- вставні слова і словосполучення, які привертають, активізують увагу співрозмовника: *чуєте, майте на увазі, зверніть увагу, прошу вас, даруйте, між нами кажучи;*
- вставні слова і словосполучення, які вказують на джерело повідомлення: *кажуть, як кажуть, повідомляють, за висловом, на думку, на мою думку, по-моєму, по-твоєму;*
- вставні слова і словосполучення, які допомагають упорядкувати думки, пов'язати їх між собою, вказати на послідовність викладу:

наприклад, отже, словом, значить, виявляється, зокрема, зрештою, повторюю, насамперед;

- вставні слова і словосполучення, які виражають емоційність вислову, підкреслюють його експресивність: *даруйте, пробачте, легко сказати;*
- вставні слова і словосполучення, які вказують на оцінку міри того, про що йдеться, а також на міру його звичайності: *найменше, у крайньому випадку, буває, бувало;*
- вставні слова і словосполучення, за допомогою яких робиться висновок, зв'язок із попередньою думкою, підбиваються підсумки: *отже, взагалі, словом, значить, виходить, навпаки.*

Оскільки вставні слова надають значенню основного речення додаткового відтінку, це означає, що вони за змістом пов'язуються з ним. Про цей зв'язок свідчить факт розташування вставних слів у межах того чи іншого речення, а також інтонаційне об'єднання порівняно з усім текстом. Вставні слова лише з формально-граматичного погляду ізольовані від речення; з комунікативного погляду вони пояснюють основне речення загалом (Ткачук, 2003, с. 239).

Але фокус нашого дослідження саме на модальних дієсловах, тож представимо їх характеристику. В українській мові є дієслова, що вживаються для вираження значення певного обов'язку, повинності або необхідності зробити щось: *повинен, мусити і мати*. Будучи синонімічними, ці слова все ж відрізняються одне від одного сферою вживання, сполучуваністю з іншими словами, експресивністю, різною мірою емоційного забарвлення. Наприклад:

- *Всі, хто вступає в полк, повинні добре володіти зброєю* (Довженко, 2017, с. 36);
- *Тепер така пора, що людина мусить людині помагати* (Довженко, 2017, с. 37);
- *Вони не повинні бути ніким забуті* (Гончар, 1987, с. 203);

- *Чом ви нам платить за сонце не повинні?* (Шевченко, 2003, с. 401).

Дієслово мусити добре передає відтінок неминучості здійснення якоїсь дії під впливом сильних зовнішніх факторів або не менш сильних внутрішніх стимулів. Наприклад:

- *Буває щастя скрізь поганцям, а бідний мусить пропадать* (Котляревський, 1989, с. 306)
- *Ось ще трохи... Харків видно! Бій не рівний — аж обидно: мусимо ж перемогти* (Тичина, 1984, с. 578).

Таким чином, у сучасній літературній мові слово *мусити* звичайно вживається для передавання незаперечної обов'язковості або доконаності здійснення певної дії незалежно від того, відбулася вона, відбувається чи ще відбудеться.

3.2. Семантичні та прагматичні ознаки модальних дієслів та виразів в українській мові

Широта в розумінні концепції модальності призводить до необхідності впорядкувати і диференціювати систему значень, які входять до її складу. Нині більшість лінгвістів дотримується класифікації, яка виділяє два аспекти модальних відносин (Ковалів, 2007, с. 63):

1. Ставлення, яке встановлює зміст висловлювання і дійсність з точки зору реальності/ірреальності – об'єктивна модальність.
2. Ставлення мовця до змісту висловлювання – суб'єктивна модальність.

Суб'єктивну та об'єктивну модальності ми поверхнево розглядали в Розділі 1, підпункті 1.3.

Об'єктивна модальність є обов'язковою ознакою будь-якого висловлювання і однією з категорій, яка формує предикативну одиницю – речення. Вона виражається в мові за допомогою особливої категорії дієслова – дійсного, наказового, умовного способів. Форми дійсного способу

відносять висловлювання до категорії реальних, тоді як умовний (бажаний, спонукальний) нахил відносить висловлювання до бажаного, необхідного (Ковалів, 2007, с. 63).

В. Д. Шинкарук (Шинкарук, 2002, с. 133) вважає, що модальність безпосередньо пов'язана з використанням речення у мовленнєвому акті. Вона прямо залежить від інтенції мовця, тому що значення, які становлять модус речення, здебільшого є інтенційно-комунікативними. Ці значення накладаються на власне значення, модифікують його і забезпечують актуальне прив'язання речення до референтної ситуації, введення його до тексту.

Суб'єктивна модальність властива будь-якому висловлюванню, яке функціонує в межах координат «адресант – адресат», оскільки мовець у той чи інший спосіб виявляє своє ставлення до повідомлюваного. Вона є однією з категорій, які формують висловлювання (Ковалів, 2007, с. 64).

За В. М. Ткачуком (Ткачук, 2003, с. 197), функціонально-семантична категорія, яка утворює функціонально-семантичне поле, є суб'єктивною модальністю. Найкраще семантичну домінанту функціонально-семантичного поля модальності окреслює слово «оцінка», тобто підкреслюється гіпотетичність чи ірреальність, необхідність чи можливість, вказуючи на специфічне існування певного конструкту свідомості (Ткачук, 2003, с. 199).

Семантичний обсяг суб'єктивної модальності ширший за семантичний обсяг об'єктивної модальності. Значення суб'єктивної модальності продукують модальні слова та частки, які становлять її ядро. Вони не змінюють основного модального значення висловлювання, а надають йому особливого забарвлення. За допомогою модальних слів і часток мовець оцінює своє висловлювання щодо ставлення до об'єктивної дійсності (Ткачук, 2003, с. 199).

Особливості семантико-прагматичної організації об'єктно-з'ясувальних висловлень та їх мовного оформлення досліджує О. Л. Доценко (2006). Вона тлумачить модальність як логіко-граматичну категорію, у якій тісно

взаємодіють прагматичний, семантичний і синтаксичний аспекти висловлення, з тією відмінністю, що прагматичний аспект домінує. А це, у свою чергу, зумовлює необхідність визначення й аналізу модальності як особливої граматичної категорії в контексті досліджень модальної логіки (Доценко, 2006).

Отже, модальність – це комплексна семантико-синтаксична категорія, яка ґрунтується на ідеї двобічності змісту речення. Особлива роль у передачі оціночних значень припадає на суб'єктивно-модальні форми – вставні та вставлені компоненти, вигуки і частки, які спеціалізуються на передачі суб'єктивної модальності (Доценко, 2006).

Висновки до Розділу 3

Засоби вираження модальності в українській мові значно відрізняються від засобів, які можна виразити модальність в англійській. З огляду на вищезазначене, ми встановили, що в українській мові засоби вираження суб'єктивної модальності вирізняються різноманітністю.

Розглянувши модальні слова, дієслова та модальні вирази, зроблено наступні висновки:

1. Модальність як лінгвістична категорія вирізняється тісним зв'язком з дискурсивною позицією суб'єкта мовлення, яка визначає рівень суб'єктивної забарвленості кожного з модальних компонентів.
2. В українській мові існують різні засоби вираження модальності: лексичні (оцінна лексика), граматичні (вступні конструкції, парцелювання і приєднувальні конструкції, риторичне питання, спеціальні синтаксичні конструкції), лексико-граматичні (побудови з частинками, побудови з вигуками, суфікси суб'єктивної оцінки (демінітивні суфікси).
3. За семантичною, прагматичною та морфологічною ознаками, модальність в сучасній українській мові як явище суттєво відрізняється від модальності як явища в сучасній англійській мові.

Наприклад, в англійській є окрема категорія модальних дієслів, які вказують на модальність речення. В українській мові подібні списки відсутні.

4. Спираючись на ставлення, яке встановлює зміст висловлювання і дійсність з точки зору реальності/ірреальності або на ставлення мовця до змісту висловлювання, розрізняємо два види модальності – *суб'єктивна* і *об'єктивна*. Об'єктивна модальність є обов'язковою ознакою будь-якого висловлювання і однією з категорій, яка формує предикативну одиницю – речення. Суб'єктивна модальність властива будь-якому висловлюванню, яке функціонує в межах координат «адресант – адресат», оскільки мовець у той чи інший спосіб виявляє своє ставлення до повідомлюваного.
5. Еквівалентами англійських модальних дієслів та виразів в сучасній українській мові є дієслова, що вживаються для вираження значення певного обов'язку, повинності або необхідності зробити щось: *повинен, мусити* і *мати*. Будучи синонімічними, ці слова все ж відрізняються одне від одного сферою вживання, сполучуваністю з іншими словами, експресивністю, різною мірою емоційного забарвлення.
6. Найпоширенішими засобами передачі суб'єктивної модальності в українській мові є все таки вставні слова і словосполучення, котрі за значенням можуть виражати: а) модальну оцінку мовцем міри реальності повідомлюваного (впевненість, невпевненість, передбачення, можливість, сумнів тощо): *безсумнівно, без сумніву, зрозуміло, безперечно, може, може бути*; б) почуття мовця у зв'язку з повідомленням (радість, здивування, співчуття, застереження): *на щастя, на жаль, як на біду, на диво*.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Провівши дослідження модальності (зокрема, модальних дієслів та виразів) в сучасній англійській і українській мовах, спираючись на ілюстративні джерела та використовуючи лінгвістичні дані для теоретичної основи, робимо наступні висновки:

1. Вивчення модальності на сьогодні залишається у полі зору лінгвістів, оскільки постійно міняється парадигма філософських поглядів. Це безпосередньо впливає на мовну картину світу в цілому, адже мова дуже динамічна.
2. Розглядаючи модальність в рамках комунікативного процесу, варто зазначити, що основна мета цього процесу – передача та отримання інформації. На думку дослідників, мінімальною комунікативною одиницею є однослівне речення.
3. Ми розглядаємо модальність саме як частину комунікативного процесу, адже у лінгвістиці семантична категорія модальності передає відношення мовця до змісту його висловлювання, цільової настанови, відношення змісту висловлювання до дійсності.
4. Система модальності в англійській та українській мові дуже відрізняється між собою, зокрема морфологічними та стилістичними способами вираження модальності в реченні.
5. Модальність – це комплексна багатоаспектна функціонально (семантична категорія, що виражає ставлення мовця до висловлюваного, а також його оцінку ставлення до об'єктивної дійсності).
6. У лінгвістиці семантична категорія модальності передає відношення мовця до змісту його висловлювання, цільової настанови, відношення змісту висловлювання до дійсності. Модальність може мати значення ствердження, наказу, побажання, припущення, достовірності, реальності чи нереальності.

7. Для демонстрації модальності використовуються різноманітні граматичні категорії. Проте модальні дієслова є одним із найважливіших засобів реалізації модальності.
8. Спираючись на ставлення, яке встановлює зміст висловлювання і дійсність з точки зору реальності/ірреальності або на ставлення мовця до змісту висловлювання, розрізняємо два види модальності – *суб'єктивна* і *об'єктивна*.
9. Основними англійськими модальними дієсловами є *can, could, may, might, must, shall, should, ought, will* і *would*. Існують також деякі інші вирази типу *had better, be obliged* тощо та дієслова, які можуть бути як модальними, так і звичайними змістовними: *dare* і *need*.
10. Семантичною ознакою модальних дієслів є їхнє значення суб'єктивного відношення до висловлення з точки зору його достовірності, приблизності, бажаності. Модальні дієслова, на противагу модальним словам, котрі виконують функцію вставних частин речення і відносяться до всього речення, модифікують дію і відносяться до основного дієслова речення.
11. Еквівалентами англійських модальних дієслів та виразів в сучасній українській мові є дієслова, що вживаються для вираження значення певного обов'язку, повинності або необхідності зробити щось: *повинен, мусити* і *мати*. Будучи синонімічними, ці слова все ж відрізняються одне від одного сферою вживання, сполучуваністю з іншими словами, експресивністю, різною мірою емоційного забарвлення.
12. Найпоширенішими засобами передачі суб'єктивної модальності в українській мові є все таки вставні слова і словосполучення, котрі за значенням можуть виражати: а) модальну оцінку мовцем міри реальності повідомлюваного (впевненість, невпевненість, передбачення, можливість, сумнів тощо): *безсумнівно, без сумніву, зрозуміло, безперечно, може, може бути*; б) почуття мовця у

зв'язку з повідомленням (радість, здивування, співчуття, застереження): *на щастя, на жаль, як на біду, на диво.*

Узагальнюючи, варто зазначити, що засоби вираження модальності в українській мові суттєво відрізняються від засобів, які можна виразити модальність в англійській.

Якщо в англійській мові є чіткий список модальних дієслів та модальних конструкцій, то в українській мові модальність здебільшого виражається через інші морфологічні й синтаксичні аспекти.

РЕЗЮМЕ

The study on the topic "**Modal verbs and expressions: their semantic and pragmatic features in modern English and Ukrainian languages**" is devoted to the analysis of ways of expressing modality in English and Ukrainian language cultures and verbs as their main means. The coursework consists of an introduction, three sections, general conclusions and a list.

The first chapter "**Fundamental principles of the study of modality and linguistic means of its expression**" ("Фундаментальні засади вивчення модальності та мовних засобів її вираження ") is theoretical. It examines the main provisions of pragmatics and the theory of speech acts, reveals the concept of modality as a speech act and its main features.

The second chapter "Modal verbs and expressions in the English language, their characteristics" ("**Модальні дієслова та вирази в англійській мові, їх ознаки**") is a practical study. It presents an analysis of modal verbs and expressions in the English language.

The third chapter "Modal verbs and expressions in the Ukrainian language, their characteristics" ("**Модальні дієслова та вирази в українській мові, їх ознаки**") is a practical study. It presents an analysis of modal verbs and expressions in the Ukrainian language.

Key words: *modality, modal verbs, modal expressions, semimodals, specific features, translation, language.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабаш О. (2006). Проблематика мовної картини світу в поглядах сучасних польських лінгвістів. Актуальні проблеми дослідження граматики та лексикології. Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції. Вінниця.
2. Бацевич Ф. С. (2004). Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія».
3. Войналович Л. П. (2013). Модальність як багатоаспектна лінгвістична категорія. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки. Книга. Ніжин. НВЦ НДУ ім. М. Гоголя.
4. Волкова Л. М. (2010). Теоретична прагматика англійської мови. Сучасний підхід: [навч. посібник]. Київ: «Освіта України».
5. Даниленко Л. (2009). Лінгвістика ХХ-початку ХХІ ст. у пошуках цілісної теорії взаємозв'язку мови, культури і мислення. Мовознавство. № 5.
6. Доценко, О. Л. (2006). Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності: монографія. Київ: Міленіум.
7. Єрмоленко С. Я. (2009). Мінлива стійкість мовної картини світу. Мовознавство. № 3-4.
8. Кочерган М. П. (2004). Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу. Мовознавство. № 3.
9. Ковалів Ю. (2007). Модальність. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Київ: ВЦ «Академія». Т. 2.
10. Сірант А. (2009). Концептосфера художньої картини світу та концепт як її основний елемент. Семантика мови і тексту. Матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції. Ч. II. Івано-Франківськ.
11. Скибицька, Н. В. (2010). Епістемічна модальність в англійській мові (діахронний аспект): монографія. Київ: Логос.
12. Ткачук В. М. (2003). Категорія суб'єктивної модальності: монографія. Тернопіль: Підручники й посібники.

13. Тугай, О. М. (2017). Англійські дієслова вольової дії: досвід попереднього аналізу. *Studia Philologica (Філологічні студії)*: зб. наук. праць, 8.
14. Шинкарук В. Д. (2002). Категорії модусу і диктуму у структурі речення: монографія. Чернівці: Рута.
15. Carston, R. (2015). Contextual adjustment of meaning. In N. Riemer (ed), *The Routledge handbook of semantics*. London & New York: Routledge.
16. Collins, C. (2009). *Modals and quasi-modals in English*. Amsterdam & New York: Rodopi.
17. Depraetere, I. & C. Langford (2012). *Advanced English grammar. A linguistic approach*. London: Bloomsbury.
18. Depraetere, I. & A. Verhulst (2008). Source of modality: A reassessment. *English Language and Linguistics* 12 (1).
19. Facchinetti, Roberta; Krug, Manfred; Palmer, Frank (eds.) (2003). *Modality in contemporary English*. Berlin, New York.
20. Fintel, Kai von. (2006). Modality and Language. In *Encyclopedia of Philosophy*, 2nd ed. D. M. Borchert: MacMillan.
21. Huddleston, Rodney and Pullum, Geoffrey K. (2002). *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge University Press, Cambridge.
22. Griffiths, Patrick. (2006). *An Introduction to English Semantics and Pragmatics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
23. Mark Evan. (2021). *What Is Modality in English Grammar?* Fullzest_EFL.
24. Palmer, Frank. (2001). *Mood and Modality* 2d ed. Cambridge: Cambridge University Press.
25. Palmer, Frank. (2003). *Modality in English: Theoretical, descriptive and typological issues*. *Modality in Contemporary English*. New York: Mouton de Gruyter.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончар, О. Прапороносці. Твори: у 7 т. Дніпро, 1987. Т. 1. 476 с.
2. Довженко, О. Я – України син. України... Адаптація, 2017. 56 с.
3. Котляревський, І. Енеїда. Київ: Радянська школа, 1989. 295 с.
4. Тичина, П. Зібрання творів у дванадцяти томах. Київ: Наукова думка, 1984. 674 с.
5. Шевченко, Т. Зібрання творів: у 6 т. Київ, 2003 – адаптація. Т. 1: 736 с.
6. GF – GreenForest Journal. (2016). 120 с.
7. PDG – Wilde O. The Portrait of Dorian Gray. (1890). Adaptation. 272 с.